

**Δημιουργική Γραφή στο σχολείο.
Το τερπνόν μετά του ωφελίμου.**

**Πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνεργασίας
του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Δημιουργικής Γραφής
του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
με το Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο
του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
Πρώτες διαπιστώσεις**

Σοφία Νικολαΐδου

**Συγγραφέας, Φιλολόγος στο Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Διδάσκουσα στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εισήγηση που ακολουθεί, περιγράφεται το πιλοτικό πρόγραμμα διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής στο Γυμνάσιο, που εφαρμόστηκε από τη φιλόλογο του Πρότυπου Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Σοφία Νικολαΐδου, διδάσκουσα στο Μεταπτυχιακό «Δημιουργική Γραφή» του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας κατά τα σχολικά έτη 2010-2011 και 2011-2012. Επιχειρείται μια πρώτη αποτίμηση του προγράμματος. Συζητούνται οι όροι εισαγωγής του αντικειμένου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και η συνομιλία του με τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας.

Γιατί διδάσκω δημιουργική γραφή

Η διδασκαλία μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας από τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας του, το 2008, με ωφέλησε συγγραφικά. Αυτό, ίσως, ακούγεται παράδοξο. Θα προσπαθήσω να εξηγήσω τη φράση μου, με εμπειρικούς όρους, έχοντας την επίγνωση πως σε θέματα συγγραφικής τέχνης και διδακτικής τεχνικής ο καθένας από μας αποτελεί την ατομική του περίπτωση. Οι γενικεύσεις, οι συνταγές και τα εύκολα συμπεράσματα δεν ωφελούν και, σε καμία περίπτωση, δεν ερμηνεύουν.

Η διδασκαλία στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής, τουλάχιστον σε μαθήματα που αφορούν τη συγγραφική τέχνη και την τεχνική,

είναι εργαστηριακή: βασίζεται στη συγγραφική εμπειρία. Η θεωρητική σκευή ακολουθεί, ενίοτε ερμηνεύει. Αυτό που αντιλαμβάνονται διδάσκοντες και διδασκόμενοι, με τον πλέον έκτυπο τρόπο, είναι πως τα συγγραφικά προβλήματα μπορεί να είναι κοινά, όμως οι λύσεις όχι. Αυτό ενεργοποιεί το συγγραφικό δόλο και προσφέρει συγγραφικά καύσιμα. Καθώς οι λογοτεχνικές δοκιμές και τα σχεδιάσματα των μεταπτυχιακών φοιτητών συζητούνται διεξοδικά στην ομάδα - στο πλαίσιο μιας άτυπης, για ορισμένους βάνουσης, συγγραφικής δημοκρατίας, όπου αυτό που μετράει είναι το δοκιμαζόμενο κάθε φορά κείμενο και όχι το ονοματεπώνυμο και το εργογραφικό του επίδοξο συγγραφέα - γίνεται αντιληπτό πως συνταγές δεν υπάρχουν και όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοιχτά.

Όταν συζητούνται θέματα συγγραφικής ταυτότητας και συγγραφικής ιδεολογίας, η συγγραφική συνείδηση εμπεδώνεται. Η τεχνική και η επινοητικότητα δοκιμάζονται. Αποκαλύπτονται και συζητιούνται τα παράδοξα της συγγραφής, για παράδειγμα η χρησιμότητα της συγγραφικής τεμπελιάς. Το να μη γράφεις, σε αρκετές περιπτώσεις, αποτελεί σημαντικό κομμάτι του γραψίματος. Το να ξαπλώνεις στο κρεβάτι σου και να σκέφτεσαι με το μυαλό, τις εμπειρίες και τη γλώσσα των ηρώων σου αποτελεί συγγραφική πράξη.

Στις συζητήσεις μας, οι προτάσεις που δοκιμάζονται στο κείμενο μπορεί να είναι από ασύμβατες έως και αντίθετες. Οι λύσεις υπαγορεύονται από τη δυναμική των κειμένων και όχι από την εξωκειμενική βιβλιογραφία. Όλες δοκιμάζονται στη συγγραφική πράξη. Επιλέγονται ή απορρίπτονται. Δεν τα γνωρίζεις όλα αυτά ως συγγραφέας; θα ρωτήσετε. Τα γνωρίζεις. Υπνώττουν μέσα σου και αναδύονται στη συζήτηση. Συμπληρώνονται, αλλάζουν. Η μασίφ συγγραφική ιδεολογία και η συγγραφική πρακτική σμιλεύονται. Αποκτούν συνομιλητές και αντιπάλους. Κάτι ακόμα: δε χάνεται η μαγεία –και, κυρίως, η σκοτεινή πλευρά της συγγραφής, αυτή που τροφοδοτεί τη συγγραφική πράξη– όταν φωτίζεται και διευκρινίζεται με ενδελεχείς συζητήσεις; Αν ήμουν έξω από τον χορό, θα έλεγα, ναι. Τέσσερα χρόνια διδακτικής εμπειρίας στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα της Δημιουργικής Γραφής, αλλά και δώδεκα χρόνια διδασκαλίας σε σεμινάρια με οικείο αντικείμενο, με έπεισαν για το αντίθετο.

Το απόσταγμα της εμπειρίας μου: οι ώρες που περάσαμε μαζί με τους μεταπτυχιακούς φοιτητές, δουλεύοντας. Βλέπετε, η λογοτεχνία είναι πράξη. Εδώ δε μετράει η προϋπηρεσία, η επετηρίδα, ο Α.Σ.Ε.Π. Όποιος γράφει καλύτερα, κόβει το νήμα. Τρομακτικό - και την ίδια στιγμή παρήγορο. Στη λογοτεχνία, είμαστε αυτό που κάνουμε. Όλα τα υπόλοιπα είναι προθέσεις. Και οι προθέσεις δεν αφορούν κανέναν, ούτε καν τον συγγραφέα.

**Η Δημιουργική Γραφή
στο Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης**

Κατά το σχολικό έτος 2010-2011 δοκιμάσαμε ένα μικρό πρόγραμμα διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας συνεργάστηκε με την Περιφέρεια Εκπαίδευσης Δυτικής Μακεδονίας, αλλά και με σχολεία της Κεντρικής Μακεδονίας. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές μπήκαν στις σχολικές τάξεις και δίδαξαν δημιουργική γραφή στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Λογοτεχνίας (στο Γυμνάσιο και το Λύκειο) και του ενιαίου γλωσσικού μαθήματος (στο Δημοτικό).

Όσον αφορά το Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (στο εξής Π.Π.Σ.Π.Θ.), στο οποίο εργάζομαι ως φιλόλογος τα τελευταία τρία χρόνια, το πρόγραμμα σχεδιάστηκε ως εξής: Τρεις μεταπτυχιακοί φοιτητές (η Ελεονόρα Αναγνώστου, η Μαρέττα Σιδηροπούλου και ο Στέργιος Χαρισιάδης) δίδαξαν δημιουργική γραφή για 6 διδακτικές ώρες στη Γ΄ Γυμνασίου και στα δύο τμήματα της Α΄ Γυμνασίου αντίστοιχα (σύνολο 18 διδακτικές ώρες). Η Ελεονόρα Αναγνώστου δίδαξε και στην Ε΄ Δημοτικού για ένα τετράωρο.

Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές προετοιμάστηκαν για τις διδασκαλίες στο πλαίσιο ειδικού εργαστηριακού μαθήματος και σχεδίασαν τα σενάρια της διδασκαλίας τους. Στη συνέχεια, συνεργάστηκαν με την υπογραφομένη, συντονίστρια του προγράμματος στο Π.Π.Σ.Π.Θ. και σύνδεσμο του Σχολείου με το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, αλλά και με τις διδάσκουσες στα οικεία σχολικά τμήματα, έτσι ώστε να προσαρμόσουν τα σχέδια του μαθήματος στις ειδικές συνθήκες της διδασκαλίας και να ετοιμαστεί ο φάκελος των εργασιών για κάθε τμήμα.

Οι μαθητές του σχολείου παρήγαγαν κείμενα ποιητικού και πεζού λόγου, τα οποία συγκεντρώθηκαν σε ψηφιακούς φακέλους. Ασχολήθηκαν με: α) την οπτική γωνία στην αφήγηση και την αφηγηματική φωνή (Γ΄ Γυμνασίου: παρήγαγαν πεζά κείμενα από διαφορετικές, ενίοτε ιδιόμορφες, οπτικές γωνίες και με διαφορετικές αφηγηματικές φωνές). β) Ποίηση και κολάζ (Α΄ Γυμνασίου: έγραψαν ποιητικά κείμενα και τα αντίκρισαν με κολάζ. Συζήτησαν για την συνομιλία των τεχνών, ιδίως των εικαστικών και της ποίησης). γ) Έμμετρη ποίηση (Α΄ Γυμνασίου: έγραψαν έμμετρα ποιήματα στα ίχνη της «Ξανθούλας» του Σολωμού και ασχολήθηκαν με τη δημόσια απαγγελία τους). δ) Αφηγηματικοί τρόποι του παραμυθιού (Ε΄ Δημοτικού: οι μαθητές συνέγραψαν παραμύθια στα ίχνη παραμυθιών, λαϊκών και σύγχρονων, τα οποία μελέτησαν).

Οι μαθητικές εργασίες και τα κείμενα που έγραψαν τα παιδιά συγκεντρώθηκαν σε ψηφιακούς φακέλους. Οι διδάσκοντες παρατήρησαν το ενδιαφέρον που επέδειξαν για το μάθημα μαθητές, οι οποίοι συστηματικά δε συμμετείχαν σε αυτό. Σημείωσαν ότι οι μαθητές έδειξαν να αντιλαμβάνονται εμπράκτως, με παραγωγή λόγου, τους μορφολογικούς περιορισμούς και τους θεωρητικούς όρους, τους οποίους, όσο δεν τους συνέδεαν με τη συγγραφή

λογοτεχνικού κειμένου, τους θεωρούσαν δυσνόητους. Επίσης, παρά τις αρχικές αντιδράσεις για τους μορφολογικούς, ειδολογικούς και άλλους συγγραφικούς περιορισμούς, τους οποίους εξέφρασαν ιδίως οι μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου, οι οποίοι αντιλαμβάνονταν τη συγγραφή λογοτεχνικού κειμένου σαν μια διαδικασία εκτόνωσης ψυχικού φόρτου χωρίς κανόνες, οι μαθητές παρήγαγαν κείμενα εντός του ζητούμενου ειδολογικού / μορφολογικού πλαισίου.

Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές, οι οποίοι είχαν εμπειρία από διδασκαλία της δημιουργικής γραφής και σε άλλα σχολεία (Αλεξανδρούπολη, Φλώρινα, Κοζάνη, αλλά και στη Θεσσαλονίκη) επεσήμαναν τα υψηλής δυναμικής κείμενα των μαθητών του Π.Π.Σ.Π.Θ. Οι διδάσκοντες έκριναν πως η διαδικασία ήταν μια ωφέλιμη εμπειρία για τους μαθητές, η οποία ανανέωσε και ενίσχυσε τη διδασκαλία. Ζήτησαν το πιλοτικό πρόγραμμα να συνεχιστεί και κατά τη νέα σχολική χρονιά 2011-2012. Πράγματι, τη σχολική χρονιά 2011-2012 το πρόγραμμα επεκτάθηκε: Έντεκα μεταπτυχιακοί φοιτητές και απόφοιτοι του Μεταπτυχιακού Προγράμματος (Χριστίνα Καλαϊτζή, Ειρήνη Λαρδούτσου, Θεοδοσία Ράπτου, Μαρία Μαρέττα Σιδηροπούλου, Βαρβάρα Φελεκίδου, Ιωάννης-Σταύρος Κατσιγιάννη, Νίκη Χαλκιαδάκη, Μηνάς Παπαδόπουλος, Μαγδαληνή Μπεκρή, Παναγιώτα Μουσιάδου και Βαΐα Δανηλίδου) συνεργάστηκαν με εννιά εκπαιδευτικούς του Σχολείου, δασκάλους και φιλόλογους (Αικατερίνη Μεταξωτού, Δημήτριος Κορκοριάδης, Αλεξία Πέννα, Αθανασία Νταή, Μαρίνα Λάγουρη, Σοφία Νικολαΐδου, Αναστασία Δεληγιαννίδου, Φωτεινή Καραλίδου, Κωνσταντίνα Ηλιοπούλου) και δίδαξαν για σαράντα πέντε (45) ώρες δημιουργική γραφή στο Δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο. Οι τάξεις που εντάχθηκαν στο πρόγραμμα ήταν οι: Β΄, Γ΄, Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄ Δημοτικού, Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου και Α΄ Λυκείου. Οι μαθητές παρακολούθησαν μαθήματα δημιουργικής γραφής στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος στο Δημοτικό και στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο.

Οι μαθητές του σχολείου παρήγαγαν κείμενα ποιητικού και πεζού λόγου, τα οποία συγκεντρώθηκαν σε έντυπους και ψηφιακούς φακέλους. Οι μαθητές ασχολήθηκαν με α) τη συγγραφή παραμυθιών, λίμερικ, χάι-κου, σονέτων, βιογραφίας (στο Δημοτικό), β) πεζογραφία και ζωγραφική, ποίηση και κολάζ, πεζογραφία και φωτογραφία, θέατρο και δημιουργική γραφή, κατασκευή του μυθιστορηματικού ήρωα, βιογραφία (στο Γυμνάσιο), γ) κινηματογραφικό σενάριο (στο Λύκειο).

Οι δάσκαλοι επεσήμαναν την ενθουσιώδη συμμετοχή των παιδιών στη συγγραφή λογοτεχνικού κειμένου, ιδίως σε τάξεις όπου αρκετά παιδιά αρνούνταν συστηματικά να γράψουν κείμενα σε συνεχή γραπτό λόγο. Οι φιλόλογοι του Γυμνασίου θεώρησαν ότι το τετράωρο της διδασκαλίας έδινε μια πρώτη γεύση του αντικειμένου, όμως έμενε χωρίς συνέχεια. Θα προτιμούσαν, είπαν, να

επαναληφθεί, ώστε να εμπεδωθούν πράγματα που συζητήθηκαν. Το ίδιο ζήτησαν και οι μαθητές στις φόρμες αξιολόγησης.

Κατά την ίδια σχολική χρονιά, 2011-2012, εφαρμόστηκε σε ένα τμήμα της Α΄ Γυμνασίου του Π.Π.Σ.Π.Θ. πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής. Στο πλαίσιο του πιλοτικού εκπαιδευτικού προγράμματος, η υπογραφόμενη, φιλόλογος του Σχολείου και διδάσκουσα στο ως άνω Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα, ανέλαβε, σε συνεργασία με το Διευθυντή Σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, Μίμη Σουλιώτη, τον εμπλουτισμό και την οργάνωση της διδακτέας ύλης με άξονα τη δημιουργική γραφή. Με βάση τα παραπάνω, σχεδίασα και πραγματοποίησα κατά το σχολικό έτος 2011-2012 τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο α2 τμήμα του Γυμνασίου του Π.Π.Σ.Π.Θ.

Το πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα πλαισιώθηκε από την πρακτική άσκηση των μεταπτυχιακών φοιτητών του Προγράμματος (το Μάρτιο του 2012) και σχεδιάζεται να ολοκληρωθεί με την επίσκεψη του τμήματος που συμμετείχε στο πρόγραμμα στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας (τον Απρίλιο του 2012). Εκεί, οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν σεμιναριακό μάθημα με αντικείμενο τη δημιουργική γραφή και ειδικό εργαστήριο, το οποίο σχεδίασε ο Διευθυντής Σπουδών του Προγράμματος, Μίμης Σουλιώτης σε συνεργασία με την υπογραφόμενη, μεταπτυχιακούς φοιτητές, αλλά και αποφοίτους του Τμήματος.

Στο πλαίσιο της ετήσιας διδασκαλίας στο Σχολείο, οι μαθητές έγραψαν παραμύθια, στα ίχνη των λαϊκών παραμυθιών αλλά και των παραμυθιών του Ροντάρι, έπαιξαν με τη χρονική σειρά της αφήγησης, τον αφηγηματικό χρόνο και την οπτική γωνία στην αφήγηση, έγραψαν χριστουγεννιάτικες ιστορίες στα ίχνη του Ντίκενς, αλλά και ταξιδιωτικά-περιηγητικά κείμενα. Συζήτησαν για τα υλικά κατασκευής του ήρωα μιας ιστορίας και έγραψαν ιστορίες με δοσμένους ήρωες, αλλά και ιστορίες με δοσμένο θεματικό άξονα. Παρουσίασαν τη δουλειά τους στην ολομέλεια σε ειδικές ημέρες βιβλιοπαρουσίασης, κατέθεσαν το έργο τους σε χειροποίητες ή ψηφιακές μορφές βιβλίων με εξώφυλλο, οπισθόφυλλο και φανταστικό ή πραγματικό εργογραφικό του συγγραφέα (αξίζει να παρατηρηθεί πως η συγγραφή εργογραφικού στο αντί του ψηφιακού ή χειροποίητου βιβλίου τους υπήρξε η αφορμή για πολλές μυθοπλαστικές βιογραφίες). Οι μαθητές έπαιξαν επίσης με την ποιητική φόρμα και τους μετρικούς περιορισμούς, έγραψαν ιαμβικούς δεκαπεντασύλλαβους στον τύπο των δημοτικών τραγουδιών και τους παρουσίασαν στην τάξη κρατώντας το ρυθμό ή ραπάροντας με κέφι. Τέλος, δούλεψαν το στοιχείο της ειρωνείας και της σάτιρας με αφορμή κυρίως κείμενα του Ροΐδη αλλά και νεότερων διηγηματογράφων. Ορισμένοι κατασκεύασαν πολυτροπικά/πολυμεσικά κείμενα ή κόμικς, για να αφηγηθούν τις ιστορίες τους. Άλλοι, αίφνης, αξιοποίησαν στοιχεία της λαϊκής παράδοσης ή έγραψαν και

ερμήνευσαν τραγούδια. Κανείς δεν απείχε από τη διαδικασία. Εργάστηκαν συστηματικά, οργάνωσαν με πρωτοβουλία τους ιστολόγιο, όπου ανάρτησαν οι ίδιοι τις εργασίες τους (<https://sites.google.com/site/symmalthetes2t/home>).

Κατά τη διδασκαλία αξιοποιήθηκαν, εκτός από τα λογοτεχνικά κείμενα που χρησιμοποιήθηκαν ως λογοτεχνικές μήτρες, δηλαδή ως πρότυπα τεχνικής (δημοτικά τραγούδια, παραλογές, λαϊκές αφηγήσεις και λαϊκά παραμύθια, αλλά και κείμενα δόκιμων συγγραφέων, Ελλήνων και ξένων, από τον Ντίκενς ως τον Σκαμπαρδώνη), κείμενα πιο θεωρητικά, αλλά και κείμενα συγγραφικής πρακτικής.

Αναφέρω ενδεικτικά:

1. Κενώ, Ραιμόν, (1984). *Ασκήσεις ύφους*, (μετάφραση: Αχιλλέας Κυριακίδης), εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα.
2. Ροντάρι, Τζάνι, (2001). *Γραμματική της φαντασίας, Εισαγωγή στην τέχνη να επινοείς ιστορίες*, (μετάφραση: Γιώργος Κασαπίδης), εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.
3. Σουλιώτης, Μίμης, (2009). *Μου αφήνεις πενήντα δραχμές για τσιγάρα; Ασκήσεις συγγραφής πάνω σε ένα διήγημα του Θανάση Βαλτινού που τις συνοδεύουν βοηθητικά κείμενα με παραδείγματα, εικόνες και λυσάρια*, στη σειρά «Η δημιουργική γραφή άνευ διδασκάλου», εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2009.
4. Τσιλιμένη, Τασούλα – Παπαρούση, Μαρίτα (επιμέλεια), (2010). *Η τέχνη της μυθοπλασίας και της δημιουργικής γραφής, Συγγραφείς και θεωρητικοί μιλούν για την τέχνη του μυθιστορήματος*, εκδόσεις επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.

Κείμενα από τους παραπάνω τόμους παρουσιάστηκαν και συζητήθηκαν στη σχολική τάξη, έδωσαν αφορμή για ασκήσεις ή συζητήσεις επί των κειμένων που έγραψαν οι μαθητές.

Επειδή κατά τη συγγραφή των κειμένων αρκετοί μαθητές εργάστηκαν ψηφιακά και συνέγραψαν πολυτροπικά/πολυμεσικά κείμενα και υπερκείμενα, στη σχολική τάξη συζητήθηκαν και θέματα σύγχρονων μορφών ψηφιακής λογοτεχνίας (βλ. Νικολαΐδου, 2009).

Αν ήθελα να αποτυπώσω το παιδαγωγικό όφελος από την πρώτη αυτή συστηματική προσπάθεια διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής για μία ολόκληρη σχολική χρονιά σε μία σχολική τάξη θα σημείωνα τα εξής:

1. Η δημιουργική γραφή, όπως και οποιαδήποτε άλλη καινοτόμα δράση, λειτουργεί ως δόλωμα για τους μαθητές και τη διδασκαλία. Οι μαθητές εργάζονται με περισσότερο κέφι, το κλίμα της τάξης αλλάζει, αναλαμβάνουν συγγραφικές πρωτοβουλίες, ενδιαφέρονται με πιο ουσιαστικό τρόπο για την πρόσληψη των κειμένων τους. Οι μαθητές ανακαλύπτουν στην πράξη πως ένα κείμενο δε γράφεται άπαξ και

εγκαταλείπεται. Οι επάλληλες γραφές αποκτούν νόημα, οι διορθώσεις το ίδιο.

2. Η δημιουργική γραφή αποκαλύπτει στους μαθητές τους μηχανισμούς συγγραφής και κατασκευής ενός κειμένου - όχι μόνο του λογοτεχνικού. Τους δείχνει στις πράξη, χωρίς τη σκωρία της θεωρίας, πόση σημασία έχει η επιλογή του χρόνου της αφήγησης αλλά και η οπτική γωνία, η επιλογή της κατάλληλης λέξης αλλά και η σημασία ενός κόμματος σε μια φράση.
3. Οι περιορισμοί στη φόρμα ενός κειμένου (συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος, ομοιοκαταληξία, μέτρο, δοσμένη οπτική γωνία κ.τ.λ.) λειτουργούν, εντέλει, ως συγγραφικά καύσιμα. Οι μαθητές κατανοούν πως ο ειδολογικός / μορφολογικός περιορισμός μπορεί να αποτελέσει συγγραφικό εργαλείο και να αποδώσει τα μέγιστα.
4. Η διδασκαλία της δημιουργικής γραφής ανακατανέμει τις παγιωμένες ισορροπίες σε μια σχολική τάξη και αφήνει ν' ακουστούν όλες οι φωνές. Οι μαθητές με τις υψηλότερες σχολικές επιδόσεις δε γράφουν, αυτονοήτως, τα καλύτερα κείμενα. Μαθητές που λειτουργούσαν πιο περιθωριακά στο μάθημα αποκτούν φωνή και ακροατήριο. Σ' αυτήν την ιδιότυπη δημοκρατία των κειμένων, το καλογραμμένο, ιδίως το εμπνευσμένο, κείμενο δέχεται την ενθουσιώδη υποδοχή όλων. Κι ας είναι γραμμένο από τον μαθητή του τελευταίου θρανίου, που έως τότε δεν άνοιγε το στόμα του.
5. Βέβαια, όπως όλες οι καινοτόμες δράσεις, η διδασκαλία τη δημιουργικής γραφής προϋποθέτει σχολικό χρόνο. Αν ζούμε με τη δαμόκλειο σπάθη της διδακτέας ύλης, τέτοιες προσπάθειες δεν τελεσφορούν. Όμως ό,τι χάνουμε σε σχολικό χρόνο, το κερδίζουμε σε εμπάθυνση, παραγωγή κειμένων, επάλληλες γραφές. Όσοι ξέρουν από σχολική τάξη, γνωρίζουν πόσο σημαντικό είναι αυτό.
6. Όταν ένας δάσκαλος απελευθερώνει τις δημιουργικές δυνάμεις των μαθητών, πρέπει να έχει προαποφασίσει ότι θα κατέβει από το βάθρο του. Τέτοιες προσπάθειες δεν ευδοκμούν με δασκαλοκεντρική προσέγγιση. Ο διδάσκων αναλαμβάνει το ρόλο της καθοδήγησης των μαθητών, μοιράζει ρόλους, επιβλέπει το έργο τους, όμως δεν επιβάλλει μια σεμνοπρεπή, υψηλόφρονα και ανελαστική αντιμετώπιση της λογοτεχνίας, ούτε και το προσωπικό του αναγνωστικό γούστο.
7. Η δημιουργική γραφή αντικρίζεται με τη φιλιαναγνωσία. Δε νοείται συγγραφή χωρίς διάβασμα. Αυτό υπήρξε η πρώτιστη μέριμνα του προγράμματος, γι' αυτό και οι μαθητές εκτέθηκαν σε πολλά και ποικίλα αναγνωστικά ερεθίσματα. Δημιούργησαν άτυπη αναγνωστική λέσχη, η οποία λειτουργούσε μια φορά το μήνα. Εκεί, στο πλαίσιο

πάντα του μαθήματος της λογοτεχνίας, οι μαθητές παρουσίαζαν στους συμμαθητές τους βιβλία της δικής τους επιλογής, τα οποία είχαν διαβάσει σε εξωσχολικό χρόνο και τα θεωρούσαν αξιανάγνωστα. Είχαν κάθε φορά ένα αυστηρό πεντάλεπτο βιβλιοπαρουσίασης, στο οποίο προσπαθούσαν να πείσουν τους συμμαθητές τους για το αξιοσύστατο του βιβλίου που είχαν επιλέξει. Στην τάξη λειτούργησε μικρή δανειστική βιβλιοθήκη με τα βιβλία που διάβαζαν οι μαθητές. Δε υπήρχε κανείς ειδολογικός ή θεματικός περιορισμός. Οι μαθητές επέλεγαν, σύμφωνα με τα γούστα και τις αναγνωστικές ανάγκες τους, από υψηλή λογοτεχνία (Α. Παπαδιαμάντη, Φ. Ντοστογιέφσκι – απρόοπτη αναγνωστική επιτυχία είχαν *Η Φόνισσα* και *Το Υπόγειο*) ως σύγχρονα ευπώλητα πεζογραφήματα (π.χ. *Το ημερολόγιο μιας Ξενέρωτης*), από κόμικς (ο Αρκάς και ο Τεν-Τεν γνώρισαν επίσης αναγνωστική επιτυχία) ως βιβλία γνώσεων (κυρίως για την αρχαιότητα), από ιστορικά μυθιστορήματα και μυθιστορήματα κοινωνικού προβληματισμού μέχρι εφηβικά ρομάντζα. Το ενδιαφέρον ήταν πως σχεδόν όλοι οι μαθητές της τάξης ακολούθησαν το άτυπο πρόγραμμα. Μέσα στο πρώτο τρίμηνο της λειτουργίας του διαβάστηκαν και παρουσιάστηκαν στην τάξη περί τα εβδομήντα (70) βιβλία όλων των κατηγοριών που προανέφερα.

8. Η θετική επίδραση του πιλοτικού προγράμματος στη διδασκαλία της γλώσσας αλλά και της αρχαιοελληνικής γραμματείας ήταν φανερή. Οι μαθητές ξόδεψαν εργατοώρες συγγράφοντας. Κατανόησαν βαθύτερα του μηχανισμούς συγγραφής και πρόσληψης ενός κειμένου. Κατανόησαν τα πολλαπλά συγγραφικά στάδια, αλλά και τις πολλαπλές αναγνωστικές προσεγγίσεις. Αυτό έγινε φανερό στις συζητήσεις και τους προβληματισμούς που διατύπωναν, αλλά και στα κείμενα που συνέγραφαν, στη διάρκεια των παραπάνω μαθημάτων, ιδιαίτερα της ομηρικής Οδύσσειας.

Συνοψίζοντας, αν ήθελα να χωρέσω σε δύο φράσεις το κέρδος από την εφαρμογή του πιλοτικού αυτού ετήσιου προγράμματος στο τμήμα α2 του Γυμνασίου του Π.Π.Σ.Π.Θ., κατά το σχολικό έτος 2011-2012, θα έλεγα πως οι μαθητές αγάπησαν τη λογοτεχνία και γενικότερα τα γραπτά κείμενα. Έπαιξαν μαζί τους, ανακάλυψαν τις συμβάσεις τους, έψαυσαν τις τεχνικές τους. Ίσως κάποιος από αυτούς γίνει συγγραφέας. Αρκετοί θα γίνουν υποψιασμένοι αναγνώστες και ένας δυο εμπαθείς βιβλιοφάγοι. Όσοι από μας γνωρίζουμε την αρένα της σχολικής τάξης, ξέρουμε πως δεν είναι λίγο αυτό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παρουσιάζω, δείγματος χάριν, ορισμένα από τα κείμενα της κεφάτης δουλειάς που κατέθεσαν οι μαθητές του α2 τμήματος του Π.Π.Σ.Π.Θ. κατά το σχολικό έτος 2011-2012, επιλέγοντας από την ανοιχτή βεντάλια των κειμένων τους.

Δείγμα 1^ο:

Ασημένια Σακούλη, *Παραμύθια και ένα φιλί*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjFjZTkzZmJjYThjMDc4MzI>

Τέσσερα πολυτροπικά παραμύθια, με εργογραφικό της συγγραφέως, περιεχόμενα και οπισθόφυλλο, στο οποίο αναγράφονται φανταστικές γνώμες αναγνωστών. Το πρώτο από αυτά, *Το νεκροταφείο των κομμάτων*, έχει ως θεματικό κέντρο το θέμα της στίξης, θέμα που συζητήθηκε πάμπολλες φορές στη σχολική τάξη.

Δείγμα 2^ο:

Λυδία Πουλικάκου, *Επιστολή μικροβίου* (στα ίχνη του Ροντάρι)

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjU1ZGI2NmZiODNiOWM0MzE>

Χιουμοριστική επιστολή του e.nromi, πρωτοξάδελφου του e.coli, στον ιδιοκτήτη του σπιτιού, ο οποίος προσπαθεί να τον εξολοθρεύσει. Μίξη πεζού και ποιητικού λόγου.

Δείγμα 3^ο:

Στέργιος Τσαρούχας, *Σκορέος και Ιουλιζέτα*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OmQ1OWYyZTg3MTBmNWM4OQ>

Παρωδία του *Ρωμαίος και Ιουλιέτα* του Σαίξπηρ, με ήρωες δύο σκόρους. Ο Τσαρούχας αυτοσυστήνεται στο αυτί του βιβλίου ως Αμερικανός συγγραφέας (James Winston) και παρουσιάζει τη φανταστική εργοβιογραφία του.

Δείγμα 4^ο:

Σοφία – Νεφέλη Μελισσουργού, *Καράβι, καραβάκι μου*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjZjMGVjMzI5ZGUyZWVmZjE>

Ποιητικό σχέδιασμα σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο.

Δείγμα 5^ο:

Φανή Ξερακιά, *Δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjNhNDRhMzM1YmU2MTRiYzk>

Ποιητική δοκιμή σε ιαμβικά δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα.

Δείγμα 6^ο:

Γιάννης Παλάνης, *Η υπηρέτριά μας, η κυρία Ρουφιανίδου*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjEyODM1MzcxNjg4Zjc4MDQ>

Σύντομο χιουμοριστικό κείμενο, με ηρωίδα μια κουτσομπόλα υπηρέτρια «κοντή σαν σκαμπό», με μαύρα μάτια «σαν σπηλιά από σπουργίτι».

Δείγμα 7^ο:

Βασίλης Σουτζόγλου, *Μια ξεχωριστή τσάρκα με τους ονειροπαρμένους*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjE4OTNiZmQyMmRmNzM4ZGQ>

Ένα σύντομο κείμενο, βασισμένο σε έξι χαρακτήρες που δόθηκαν ως σκίτσα στους μαθητές. Θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως οπισθόφυλλο βιβλίου.

Δείγμα 8^ο:

Αναστάσης Στοΐδης, *Άγαλμα από χιόνι*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjE5ZmMxZmQ4ZDRhN2U0ZmE>

Σύντομο κείμενο βασισμένο σε τίτλο του Τζάνι Ροντάρι

Δείγμα 9^ο:

Στέλιος Τσιμρόγλου, *Μια διαφορετική χριστουγεννιάτικη ιστορία*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjZmZGE4ZTA3YmRiNzM4YmNGU>

Χριστουγεννιάτικη ιστορία με θέμα μια αιφνίδια ανακωχή κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Δείγμα 10^ο:

Γιάννης Φαβατάς, *Οι βιολέτες του Βόρειου Πόλου*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjZlODAxM2YxYWZiNTZmMzY>

Με αφορμή έναν τίτλο του Τζάνι Ροντάρι, η ιστορία ενός σκύλου και μιας γάτας, δοσμένη από την οπτική γωνία του σκύλου.

Δείγμα 11^ο

Βάνα Νικολαΐδου, *Ελένη... Εγωισμός ή ευαισθησία;*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxzeW1tYXRoZXRlcjJ0fGd4OjcwZDExNzhkNzdhdjZmMTE>

Στα χάρια των ευπώλητων βιβλίων, ένα αφήγημα σε τέσσερα μέρη. Με πλοκή, αναμενόμενες ή απρόοπτες ανατροπές.

Δείγμα 12^ο

Κωνσταντίνος Μυλωνάς, *Τα στραβά κεφάλια*

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbNxeW1tYXRoZXRlczJ0fGd4OjYyMzE1OTYzMjY0NDRmY2I>

Αφήγημα με ήρωες τέσσερα παιδιά που ζουν στην Ισπανία. Συγγραφική αφορμή ένας τίτλος του Τζάνι Ροντάρι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κενώ, Ραιημόν, (1984). *Ασκήσεις ύφους* (μτφρ. Αχιλλέας Κυριακίδης), Αθήνα, Ύψιλον.

Νικολαΐδου, Σοφία, (2009). *Λογοτεχνία και Νέες Τεχνολογίες*, Αθήνα, Κέδρος.

Ροντάρι, Τζιάνι, (2001). *Γραμματική της φαντασίας, Εισαγωγή στην τέχνη να επινοείς ιστορίες* (μτφρ. Γιώργος Κασαπίδης), Αθήνα, Μεταίχμιο.

Σουλιώτης, Μίμης, (2009). *Μου αφήνεις πενήντα δραχμές για τσιγάρα;* Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Τσιλιμένη, Τασούλα – Παπαρούση, Μαρίτα (επιμέλεια), (2010). *Η τέχνη της μυθοπλασίας και της δημιουργικής γραφής. Συγγραφείς και θεωρητικοί μιλούν για την τέχνη του μυθιστορήματος*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

<https://sites.google.com/site/symmathetes2t/home> (ιστολόγιο του α2 τμήματος του Γυμνασίου του Πρότυπου-Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εκεί όσοι μαθητές εργάστηκαν ψηφιακά ανάρτησαν ορισμένες από τις εργασίες τους στα φιλολογικά μαθήματα και στη δημιουργική γραφή κατά το 2011-2012. Τελευταία πρόσβαση: 26 Μαρτίου 2012).